

Петро Мороз – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.
Коло наукових інтересів: методика навчання історії, питання підручникотворення з історії, теорія і методика дослідницького навчання історії.

✉ pmoroz@ukr.net

🆔 <https://orcid.org/0000-0002-6776-9186>

Ірина Мороз –

науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: теорія та методика навчання історії, проблеми сучасної шкільної історичної освіти, питання підручникотворення з історії.

✉ imoroz1976@ukr.net

🆔 <https://orcid.org/0000-0002-7076-1038>

УДК 372:37

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-205-216>

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОВОГО КУРСУ «ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО. 5–6 КЛАСИ»

Анотація. У статті розглядаються особливості конструювання та використання інтегрованих завдань на уроках інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» для учнів 5–6 класів. Зазначається, що інтегроване завдання в контексті навчання інтегрованого курсу «Досліджуємо історію та суспільство. 5–6 класи» – це педагогічно сконструйована навчальна проблемна ситуація або завдання, що передбачає комплексне використання знань, умінь та навичок, здобутих під час вивчення різних предметів та особистісного досвіду з метою формування в учнів ключових компетентностей, системного типу мислення, цілісних та різнобічних уявлень про події, явища, процеси суспільного життя в різні історичні періоди.

Автори виокремлюють структурні компоненти інтегрованих завдань та наводять методичні вимоги до їх формулювання. Підкреслено необхідність розроблення системи інтегрованих завдань, яка враховуватиме вікові особливості учнів та їхні пізнавальні потреби. Зосереджено увагу на важливості поєднання різних форм навчання під час реалізації інтегрованих завдань, таких, як індивідуальна, парна, групова та колективна робота.

У статті розглянуто методичні особливості конструювання та використання інтегрованих завдань на уроках шкільного курсу «Досліджуємо історію і суспільство» на конкретних прикладах. Автори статті наголошують на важливості адаптації інтегрованих завдань до вікових особливостей дітей цифрового покоління. Зокрема окреслюється важливість використання інтерактивних методів навчання, візуальних матеріалів, цифрових технологій та ресурсів для кращого сприйняття та розуміння історичного та громадянознавчого матеріалу учнями.

Наведено алгоритм, який допомагає вчителям конструювати інтегровані завдання з курсу «Досліджуємо історію і суспільство». Зазначається, що подальші наукові пошуки мають розкрити питання визначення видів інтегрованих завдань та розроблення критеріїв їх оцінювання, оскільки такі завдання охоплюють декілька аспектів розвитку суспільства та часто містять матеріал предметів/курсів інших освітніх галузей.

Ключові слова: інтегровані завдання, системне мислення, методичні рекомендації, інтегрований курс «Досліджуємо історію і суспільство»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах війни затребуваним є розвиток в учнів уміння комплексно розв'язувати проблеми, критично аналізувати інформацію, приймати рішення та ефективно діяти в непередбачуваних екстремальних ситуаціях, бути готовими змінювати прийняті рішення відповідно до реалій життя та застосовувати нові знання в критичних умовах. Формування цих умінь потребує пошуку ефективних шляхів і ресурсів підвищення якості освіти.

Традиційна предметоцентрична система навчання має як свої переваги, так і недоліки. Одним із головних недоліків цієї системи є відсутність взаємозв'язку між змістом різних предметів та освітніх галузей, що часом призводить до перевантаження навчальних програм і підручників, фрагментарності знань учнів та ускладнює перенесення цих знань з однієї галузі знань (предмета) в іншу.

В умовах інформаційного суспільства навчальні предмети не можуть вивчатися ізольовано один від одного та бути відірваними від реального життя. Сучасні технології дають змогу будь-які дані перетворити у цифровий формат і завдяки мережам миттєво зробити їх доступними всьому світу. Безперечно, що в таких умовах актуальним стає не насичення учнів інформацією, а формування в них системного мислення, уміння працювати з різноманітними видами джерел інформації, виділяти в масиві інформації основне (потрібне), розв'язувати складні проблеми та приймати зважені рішення. Усе це спонукає до змін в освіті та подолання нових викликів науковцями, вчителями та авторами підручників.

Одним із засобів формування системного мислення в учнів є інтегроване навчання, яке передбачає не лише взаємозв'язок між освітніми галузями та предметами, а насамперед ґрунтується на наукових ідеях, концепціях, що дають цілісне уявлення про історію, людину, світ та культуру. Освітня інтеграція робить межі між предметами умовними, сприяє формуванню в учнів цілісного образу світу, збільшує їхню мотивацію до навчання і розвиває дослідницький інтерес.

Інтегроване навчання дає змогу учням усвідомити значущість здобутих знань з кожного предмета для вирішення необхідних питань у ситуаціях сьогодення. Цей підхід до навчання робить процес цікавим і близьким до повсякденних життєвих умов. По суті освітня інтеграція – це інтеграція здобутих знань, умінь в реальне життя.

Перспективи розвитку інтегрованого навчання закріплені у «Державному стандарті базової середньої освіти» (далі – ДС), де зазначені не окремі предмети, а освітні галузі (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020). Це означає, що вперше за тривалий час нормативний документ орієнтує на інтеграцію змісту, на можливість гнучкої варіативної організації змісту.

У ДС метою громадянської та історичної освітньої галузі визначено «розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод

людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції». З метою досягнення поставлених результатів, співробітники відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України розробили модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» для 5–6 класів (Пометун та ін., 2021).

Формою реалізації інтегрованого навчання є інтегровані завдання. На думку психологів, завдання є «пусковим механізмом» освітньої діяльності та розвитку учнів. Розв'язуючи їх, учні стають активними учасниками навчання, розширюють свої знання, вдосконалюють уміння й навички, набувають вмінь працювати в команді, аналізувати та розв'язувати складні завдання. Такі завдання спонукають учнів до самостійного вивчення матеріалу, критичного мислення та творчого використання здобутих знань. Відповідно, розроблення методики конструювання та використання інтегрованих завдань з інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи» (далі – ІК ДІС) є актуальною проблемою і потребує науково-методичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається у статті та означення аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття.

Ідея інтеграції в освіті є не новою і має свою історію. Як не дивно, але вона виникла одночасно з упровадженням предметоцентричного підходу, наслідком якого є порушення природного зв'язку, який об'єктивно існує між предметами та явищами реального світу. З ростом тенденцій до інтеграції в науці, виробництві та суспільних відносинах вирішення проблеми інтеграції в освіті набула особливої актуальності.

Для нашого дослідження особливу цінність становили праці, присвячені як загальним проблемам освітньої інтеграції (Т. Засєкіна, 2020; Клепко, 1998; Мариновська, 2014; Пушкарьова & Топузов, 2019), так і особливостям використання в освітньому процесі інтегрованих (міжпредметних) завдань (Громяк & Федчишин, 2019; Т. М. Засєкіна, 2021; Савченко, 2020).

Особливості реалізації інтегрованого підходу до навчання суспільствознавчих дисциплін у закладах загальної середньої освіти та використання пізнавальних завдань в освітньому процесі висвітлено у працях українських методистів (Арцишевська & Арцишевський, 2007; Баханов, 2007; Возна & Ремех, 2022; Малієнко, 2021; Пометун & Гупан, 2022). На думку науковців, інтегрований підхід передбачає не механічне поєднання двох або більше освітніх предметів, а взаємопроникнення, об'єднання елементів знань у єдине ціле на основі спільної ідеї.

Методика використання завдань в навчанні історії були предметом низки досліджень (Баханов, 2007; Власов, 2014; Десятов, 2010; Малієнко, 2021; Пометун & Гупан, 2022). На думку науковців, завдання відіграють провідну роль в освітньому процесі й мають формулюватися з урахуванням змістового, мотиваційного та процесуального аспектів навчання, сприяти розвитку не тільки репродуктивної, а й творчої діяльності та рефлексивних якостей учня.

Інтегровані завдання з історії та громадянської освіти не були предметом окремого дослідження і розглядалися в публікаціях у контексті створення інтегрованого курсу історії та громадянської освіти для 5–6 класів та формування в учнів інтегрованих цілісних уявлень і розуміння суспільного життя (Возна & Ремех, 2022; Малієнко, 2021; Пометун & Гупан, 2022), особливостей міжпредметних завдань, їх пізнавальних можливостей (Власов, 2014; Десятов, 2010).

Аналіз досліджень та публікацій дає змогу зробити висновок, що питання використання інтегрованих завдань на уроках ІК ДІС є нині недостатньо дослідженим. Усе вищевикладене спонукало нас звернутися до дослідження та висвітлення цієї проблеми.

Мета статті – розкрити сутність поняття «інтегроване завдання» та дослідити особливості конструювання та використання інтегрованих завдань у навчанні інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство», 5–6 класи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Упровадження інтегрованого навчання в освітню практику – це своєрідний виклик для освітян, адже вчителі, які його практикують, повинні мати широку обізнаність у різних освітніх галузях, а не обмежуватися лише предметом/курсом, який викладає. Інтегроване навчання вимагає

від вчителів зміни своєї ролі з посередника передачі знань до організатора навчання. А це спонукає їх викладати предмет/курс за новими методиками, шукати нові форми подання й активізації навчального матеріалу, налагоджуючи конструктивну взаємодію з учнями та створювати сприятливу освітню атмосферу.

Невід'ємним складником інтегрованого навчання є інтегровані завдання, оскільки вони є ключовим інструментом для досягнення освітніх результатів. Дослідження в галузі психології та педагогіки надають вагомі докази того, що якість завдань та навчальних ситуацій має прямий вплив на розвиток пізнавальних, емоційних та соціальних навичок учнів. Виконання цікавих та конкретних завдань ставить перед учнем чітку мету та мотивує до активної діяльності. Такі завдання спонукають до зосередженості, наполегливості та використання різних стратегій для досягнення освітнього результату. Відповідно впровадження інтегрованого навчання в освітній процес потребує спеціально розробленої системи інтегрованих завдань і ситуацій.

Утім, як засвідчує практика, саме організація освітнього процесу з розв'язання інтегрованих завдань найменше реалізована (Засекіна, 2021). Це підтверджують й результати проведеного нами анкетування. Аналіз відповідей на питання анкети засвідчив, що у реалізації інтегрованого підходу в освітній процес 70,3% опитаних учителів історії використовують на уроках інтегровані завдання. Водночас лише 17,5% педагогів зазначили, що учні охоче виконують завдання, для виконання яких необхідно застосовувати знання з інших предметів, 77,3% респондентів зазначили, що учні ставляться до таких завдань по-різному (залежно від рівня підготовки та вподобань), а 5,2% – вказали, що учні виконують такі завдання неохоче. Отже, проблема розроблення якісних і цікавих для учнів інтегрованих завдань з історії є досить актуальною (П. Мороз & І. Мороз, 2021).

Аналіз публікацій засвідчив, що в методиці відсутнє єдине тлумачення поняття «інтегроване завдання». Як зазначають М. Громяк та О. Федчишин, інтегроване завдання – це проблемна ситуація, яка охоплює різні сфери діяльності людини та потребує вміння використовувати набуті знання на практиці. На їхню думку, розв'язування такого типу завдань полягає у вирішенні реальної життєвої чи навчальної проблемної ситуації і передбачає практичне застосування набутих під час вивчення різних навчальних предметів знань, умінь та навичок. Дослідники звертають увагу, що інтегровані завдання мають враховувати вікові особливості учнів та бути особистісно ціннісними для них (Громяк & Федчишин, 2019, с. 167).

Інший підхід до визначення поняття «інтегроване завдання» пропонує Т. Засекіна. Дослідниця під терміном «інтегроване завдання» розуміє завдання, що має ознаки контекстного, комплексного, ситуаційного, практикоорієнтованого, компетентнісного. На її думку, усі перераховані у визначенні типи завдань мають ознаки інтегрованих, оскільки розв'язування їх потребує інтегрованих умінь, спрямоване на формування такої інтегрованої якості особистості, як компетентність, розвиває гнучкі й жорсткі навички (Засекіна, 2021, с. 304). Розв'язування інтегрованих завдань, як зазначає Т. Засекіна, забезпечує таку стійку залежність: широта пізнавальних інтересів – усвідомлене сприйняття проблеми як комплексної й особисто значущої – потреба у виявленні взаємозв'язків – творчий (креативний) підхід – уміння мислити системно (критично) – уміння застосовувати знання й уміння в комплексі – формування ключових компетентностей – науковий кругозір – інтелектуальний й емоційний розвиток особистості (Засекіна, 2021, с. 305).

Зазначимо, обидва підходи розглядають інтегровані завдання як засіб розвитку комплексних навичок учнів. Однак є певні відмінності між цими підходами у визначенні поняття інтегрованого завдання. Перший підхід (Громяк & Федчишин, 2019, с. 167) акцентує на практичному застосуванні набутих під час вивчення різних навчальних предметів знань, умінь та навичок, у реальних життєвих або навчальних ситуаціях. Водночас, другий підхід, запропонований Т. Засекіною (Засекіна, 2021, с. 305), ставить у центр уваги розвиток компетентностей та набутий інтегрованих умінь через розв'язування контекстних, комплексних, ситуаційних, практико-орієнтованих завдань.

Особливості конструювання та використання інтегрованих завдань на уроках ІК ДІС мають важливе значення для досягнення обов'язкових результатів навчання учнів. Згідно з ДС, інтеграція змістових блоків ґрунтується на вимогах до результатів навчання з історії та громадянської

освіти, які пов'язані з ключовими компетентностями та наскрізними вміннями (Пометун & Гупан, 2022).

Аналіз вимог до обов'язкових результатів навчання учнів (додаток 17 ДС) дав змогу авторам модельної навчальної програми визначити змістові блоки, навколо яких будуються інтегровані теми у програмі курсу. Ці блоки формують знаннєвий складник компетентностей учнів у галузі громадянської та історичної освіти. Операційний/діяльнісний складник формування компетентностей учнів у модельній навчальній програмі ІК ДІС базується на конкретних результатах навчання та орієнтирах для оцінювання згідно ДС. Цей складник визначає необхідні вміння та діяльності учнів для опанування міжпредметного змісту. У модельній навчальній програмі ДІС ці результати відображені для кожного розділу змісту (Пометун & Гупан, 2022).

На думку О. Пометун та Н. Гупана, система інтегрованих завдань з ІК ДІС є складним утворенням, що відповідає різноманітним завданням, а саме: 1) формує в учнів цілісні інтегровані різнобічні уявлення про досліджувані процеси і явища суспільного життя, як у минулому, так і сьогодні; 2) моделює поетапну пізнавальну діяльність учнів у відповідності до психологічних засад пізнання (актуалізація, сприйняття, осмислення/застосування, рефлексія); 3) активізує пізнавальну діяльність у різних формах: індивідуальній, груповій, фронтальній та залучає учнів до активностей різних видів: дискусій, обговорень, критичного читання, опрацювання джерел, розв'язання проблем, творчих завдань і проєктів, самооцінювання тощо; 4) дає змогу учням поступово поопераційно опанувати складні, зокрема наскрізні вміння: від засвоєння за зразком до вільного застосування у новій ситуації, наприклад життєвій (Пометун, & Гупан, 2022).

На основі узагальнення наукових розвідок ми дійшли до висновку, що під поняттям «інтегроване завдання» в контексті навчання ІК ДІС варто розуміти педагогічно сконструйовану навчальну проблемну ситуацію або завдання, що передбачає комплексне використання знань, умінь та навичок, здобутих під час вивчення різних предметів та особистісного досвіду з метою формування в учнів ключових компетентностей, системного типу мислення, цілісних та різнобічних уявлень про події, явища, процеси суспільного життя в різні історичні періоди.

На наш погляд, розв'язування інтегрованих завдань на уроках ІК ДІС має допомагати учням: 1) визначати, як події та явища, діяльність людини впливали/впливають на різні сфери суспільства (політику, економіку, культуру, соціальні відносини, освіту, науку, технології, повсякденність) в минулому і сьогодні; 2) робити аргументовані висновки про зв'язок минулого та сьогодення, визначати взаємовплив людини та довкілля в минулому і тепер; 3) розвивати комплексні навички, які передбачають критичне та системне мислення, комунікаційні навички, соціальну компетентність, творчість, навички самоорганізації; 4) формувати в учнів навички самостійного пізнання та виявляти зв'язок між вивченим матеріалом і повсякденним життям.

Ми виокремлюємо такі структурні компоненти інтегрованого завдання (у контексті навчання ІК ДІС): 1) передбачуваний спосіб діяльності учня (*доведіть, визначте, аргументуйте, порівняйте, охарактеризуйте тощо*); 2) формулювання умови завдання; 3) джерело/джерела інформації (текст підручника, уривок з писемного/усного джерела, візуальне джерело, статистичні дані, історичні реконструкції, історичні карти, інтернет-ресурси, фонди музеїв, інколи це можуть бути власні знання учня). Стосовно умови інтегрованого завдання, то вона може бути сформульована як у формі запитання/запитань, так і у формі навчальної/реальної проблеми, певної ситуації або сюжету, задля вирішення якої/якого необхідно застосувати інтегровані знання й вміння.

Основними методичними вимогами до формулювання інтегрованих завдань з ІК ДІС є: 1) відповідність модельній навчальній програмі та меті уроку (завдання мають стосуватися найважливіших понять та фактів, що засвоюються під час опанування навчальних тем та охоплювати, за можливості, різні види джерел інформації); 2) конкретність, логічність та лаконічність; 3) досяжність у виконанні учнями самостійно чи за допомогою/під керівництвом вчителя; 4) умова не має містити явного підказування; 5) кількість інтегрованих завдань на уроці та в підручнику має бути оптимальною – відповідно до віку, можливостей учнів та відведеного часу; 6) інтегровані завдання мають розробляти відповідно до вікових особливостей учнів, їх потреб

та можливостей; 7) система інтегрованих завдань має передбачати оптимальне поєднання різних форм навчання: індивідуальної, парної, групової та колективної.

Інтегровані завдання є важливою складовою уроку, оскільки вони допомагають учням опанувати інтегрований зміст навчання та розвивати ключові компетентності. Ці завдання можуть використовуватись на різних етапах уроку, таких як вступ, основна або підсумкова частина. Вони можуть мати різноманітні форми: завдання на актуалізацію життєвого досвіду та уявлення учнів про суспільне життя; аналіз історичних джерел, дослідницькі завдання, проекти, ігрові елементи, уявні екскурсії, презентації, есе, дебати, творчі завдання тощо.

У процесі розроблення інтегрованих завдань варто враховувати зміст і очікувані результати уроку. Це означає, що завдання повинні бути спрямовані на досягнення конкретних навчальних цілей та вимог модельної навчальної програми з ІК ДІС. У цьому контексті цікавий підхід пропонують О. Пометун та Н. Гупан, розкриваючи логіку створення системи інтегрованих завдань підручника через таблицю (Пометун & Гупан, 2022). Зазначимо, що такий підхід є досить зручним, тому, використовуючи його, ми подамо зразки створення інтегрованих завдань на прикладі уроку «Людина і суспільство». Зазначимо, що розроблялися вони відповідно до вимог модельної навчальної програми ІК ДІС (Пометун та ін., 2021)

Тема уроку	Людина і суспільство
Інтегрований зміст за програмою	Людина – неповторна особистість. Гідність людини. Людина серед людей. Суспільство. Людські спільноти та їх різноманітність. Самоідентифікація людини
Очікувані результати уроку (згідно програми)	<ul style="list-style-type: none"> • озповідає про унікальність і неповторність кожної людини, зв'язок людини і суспільства • пояснює, що таке гідність людини (з допомогою вчителя) • поводить з повагою до гідності інших осіб • описує та характеризує себе за належністю до різних спільнот пояснює, як людина своєю діяльністю впливає на різні спільноти
Приклади інтегрованих завдань	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розгляньте фотографії. Чим схожі зображені на них люди, а чим відрізняються? У чому унікальність кожної людини? Чим ти відрізняєшся від інших? 2. Прочитайте вірш Надії Красоткіної і обговоріть в класі: Чому найбільшою цінністю для людини є життя? Як людина має ставитися до свого життя та життя інших людей? 3. Практична робота. Ознайомтеся з уривками із Загальної декларації прав людини та Конституції України. Яка основна ідея сформульована в цих уривках? Обговоріть в класі: чому визнання гідності кожної людини вважають основою свободи, справедливості та загального миру? 4. Обговоріть в класі. Проаналізуйте наведені нижче художні реконструкції. Зробіть припущення, яку роль відіграло суспільство в житті людини в давні часи. Яку роль воно відіграє в житті людини в сьогоденні? 5. До яких спільнот ти належиш? Як це впливає на твоє повсякденне життя та твій особистісний розвиток? Які права та обов'язки у тебе виникають в кожній із спільнот? Обґрунтуй свою відповідь.

Важливо, щоб кожен пункт інтегрованого змісту за програмою та очікуваний результат був представлений на уроці чи в підручнику інтегрованими завданнями, адже, як ми вже зазначили, саме завдання є тим «пусковим механізмом» пізнавальної діяльності учнів. Як видно з прикладів інтегрованих завдань, наведених в таблиці, вони передбачають роботу з різноманітними видами джерел інформації (уривки з документів, історичні реконструкції, фотографії), які з технічних причин не можуть бути представлені в таблиці. Зі сценарієм уроку та інтегрованими завданнями ви можете ознайомитися на сайті інтернет підтримки курсу «Досліджуємо історію і суспільство, 5 клас» за покликанням та QR-кодом.

<https://bit.ly/43lowzn>

Українським важливим аспектом конструювання інтегрованих завдань є їх адаптація до вікових особливостей учнів та врахування їхніх індивідуальних потреб і можливостей. Це дає змогу створювати цікаве та пізнавальне навчальне середовище, сприяє активній участі учнів в освітньому процесі та розвитку їх загальноосвітніх компетенцій.

Розробляючи систему інтегрованих завдань, варто враховувати особливості дітей цифрового покоління. Одна з їх особливостей – це вміння швидко опановувати нові технології та використовувати їх у повсякденному житті. Тому важливо використовувати інтерактивні технології та цифрові ресурси під час вивчення ІК ДІС. Учні можуть бути залучені до використання чи створення веб-сайтів, відеоматеріалів, віртуальних екскурсій, візуальних реконструкцій, мультимедійних додатків тощо, які допоможуть їм більш ефективно зрозуміти та сприйняти історичний та громадознавчий матеріал.

Розробляючи систему інтегрованих завдань, важливо передбачати оптимальне поєднання різних форм навчання: індивідуальної, групової та фронтальної. Водночас, варто використовувати методи інтерактивного навчання, які залучають дітей цифрового покоління до діалогу, дискусій та співпраці. Вони можуть бути заохочені до проведення досліджень, створення власних проєктів та презентацій, використання цифрових інструментів для виявлення та аналізу історичних фактів. Умова завдання може бути подана у вигляді цікавого сюжету, ситуації або проблеми, для вирішення якої необхідно застосувати інтегровані знання. Наприклад:

1. *Самостійно або в групі підготуйте історичну візуальну реконструкцію (малюнок, макет, лепбук, віртуальну екскурсію, мультимедійну презентацію) на одну з тем «Мистецтво первісних людей», «Вірування первісних людей».*

2. *Працюємо в групі! Практична робота «Туристична агенція». Уявіть, що вам доручили провести рекламну кампанію з історичного туризму. Використовуючи текст та ілюстрації підручника, інші джерела інформації, підготуйте рекламну листівку чи мультимедійну презентацію (відеосюжет, візуальну реконструкцію) про одну з пам'яток України: замок, фортецю чи палац. У листівці чи презентації має міститися опис пам'ятки, щоб зацікавити якомога більше туристів її відвідати. Результати вашого дослідження представте однокласникам/однокласницям. Після завершення групової роботи обговоріть у загальному колі, що було важливим на цьому уроці. Що виявилось найцікавішим?*

На нашу думку, умова інтегрованих завдань має формулюватися так, щоб вона викликала пізнавальну активність учня, спонукала до висунення припущень, аналізу чи порівняння історичних подій і явищ, виявлення спільних та відмінних рис, на встановлення причиново-наслідкових зв'язків різного характеру, на історичну реконструкцію та персоніфікацію, на доведення або спростування тверджень на основі конкретних фактів, на виявлення причин, наслідків та значення подій, на простеження синхронності чи послідовності однотипних історичних фактів, явищ та процесів в різних країнах та регіонах, на формулювання і аргументацію особистої думки на основі аналізу історичних джерел, на розвиток історичної емпатії та історичної уяви.

Використання у конструюванні інтегрованих завдань візуальних засобів, таких як фотографії, малюнки, історичні реконструкції, історичні карти, відео, графіки та інші візуальні матеріали, допомагає зробити навчальний матеріал більш доступним та зрозумілим для дітей, оскільки вони звикли до візуального способу сприйняття інформації у своєму повсякденному житті. Окрім того, візуалізація допомагає встановлювати зв'язки між минулим та сучасністю. Вона дає змогу дітям бачити візуальні особливості і деталі у способі життя, культурі, технологіях тощо, що допомагає їм краще зрозуміти історичний контекст та його вплив на сучасний світ. Водночас, використання візуальних матеріалів може підтримувати зв'язки з іншими шкільними курсами, наприклад, мистецтвом, географією чи технологіями. Наприклад (Мороз, П., Мороз, І., & Моцак, 2022):

1. *Поведіть невеличке дослідження. Дізнайтеся від рідних (батьків, бабусь і дідусів, інших родичів), а також із доступних джерел (фотографії, відео тощо), як вони проводили дозвілля в дитинстві. Порівняйте їх дозвілля зі своїм. Що спільного, а що відмінного? Порівняйте ігри*

на дозвіллі (її іграшки) в минулому і тепер. Підготуйте результати свого дослідження у вигляді розповіді чи презентації.

2. Обговоріть у класі! Розгляньте наведені нижче історичні реконструкції та фотографії. Які з них свідчать про гармонійне співіснування людини і природи в минулому і тепер, а які – про негативний вплив людини на довкілля? Свою відповідь обґрунтуйте.

1.

2.

3.

4.

1. Долина річки Ніл в стародавні часи (художня реконструкція). 2. Вирубка лісів.
3. Забруднення водойм. 4. Димові труби в Піттсбурзі, штат Пенсільванія, 1890-ті роки

3. Визначте, у чому полягає суть проблеми довкілля у вашій громаді? Запропонуйте одну або декілька ініціатив щодо збереження довкілля або підвищення енергоефективності в громаді/школі. Обговоріть з однокласниками, чому варто перебудувати власне життя на засадах сталого розвитку.

Найбільш ефективним і послідовним шляхом конструювання інтегрованих завдань є використання алгоритму роботи, який ми уклали на основі узагальнення результатів дослідження:

1. Визначте мету пізнавальної діяльності учнів та компетентності, які вони мають розвивати в процесі виконання завдання. З цією метою врахуйте інтегрований зміст та очікувані результати передбачених модельною навчальною програмою.

2. Сформулюйте умову завдання. Вона може бути представлена як у формі запитання/запитань, так і у формі навчальної/реальної проблеми, певної ситуації або сюжету, задля вирішення якої/якого необхідно застосувати інтегровані знання та вміння. Залучайте зміст інших предметів та курсів при формулюванні умов завдання. Встановлюйте міжпредметні зв'язки та допомагайте учням бачити ширший контекст подій та явищ минулого і сьогодення.

3. Враховуйте інтереси та потреби учнів при підборі теми та форми інтегрованого завдання. Спробуйте знайти зв'язок між історичним матеріалом та їх повсякденним життям або актуальними проблемами, що зацікавлять учнів.

4. Використовуйте різні методи організації роботи учнів, такі, як парна, групова або фронтальна робота, проектна діяльність, колективні дослідження. Це сприятиме співпраці, комунікації та обміну думками між учнями.

5. Підтримуйте розвиток критичного мислення учнів. Запропонуйте завдання, які вимагають оцінювання джерел, аналізу різних поглядів та аргументації власної думки на основі обґрунтованих фактів.

6. Створюйте можливості для активної участі учнів у процесі вирішення завдань. Залучайте їх до дослідницької та проектної діяльності, спонукаючи до аналізу, дискусій, дебатів та пошуку альтернативних рішень.

7. Забезпечуйте доступ до різноманітних джерел інформації та ресурсів. Рекомендуйте використовувати як традиційні джерела (книги, журнали, документи), так і сучасні технології (вебсайти, електронні бази даних, 3-D реконструкції тощо).

8. Враховуйте особливості дітей цифрового покоління. При конструюванні інтегрованих завдань використовуйте інтерактивні технології, цифрові ресурси візуальні матеріали (фотографії, малюнки, історичні реконструкції, історичні карти, відео, графіки тощо).

9. Звертайте увагу на розвиток навичок комунікації та презентаційних вмій. Організуйте обговорення та аргументацію ідей серед учнів. Створіть можливість для обміну думками та взаємного вивчення.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок в обраному напрямі.

Виклики сьогодення ставлять чимало питань перед науковцями та освітянами. Нині однією з провідних тенденцій розвитку загальної середньої освіти є перехід до інтеграції навчальних предметів як у межах однієї, так і кількох освітніх галузей. Освітня інтеграція стає ключовим фактором формування в учнів цілісного образу світу. На засадах інтегрованого навчання була розроблена модельна навчальна програма ІК ДІС (Пометун та ін., 2021).

Важливим складником навчально-пізнавальної діяльності на уроках ІК ДІС є інтегровані завдання, оскільки вони є ефективним інструментом формування ключових компетентностей учнів, цілісних уявлень про історичний розвиток людства, багатогранність і різноманіття цивілізацій і держав у минулому й сьогоденні; розвитку системного мислення та підвищення мотивації навчання.

Узагальнення наукових розвідок дало змогу нам визначити поняття «інтегроване завдання» в контексті навчання ІК ДІС, як педагогічно сконструйовану навчальну проблемну ситуацію або завдання, що передбачає комплексне використання знань, умінь та навичок, здобутих під час вивчення різних предметів та особистісного досвіду з метою формування в учнів ключових компетентностей, системного типу мислення, цілісних та різнобічних уявлень про події, явища, процеси суспільного життя в різні історичні періоди.

У дослідженні ми виокремлюємо такі структурні компоненти інтегрованого завдання (у контексті навчання ІК ДІС): 1) передбачуваний спосіб діяльності учня; 2) формулювання умови завдання; 3) джерела/джерел інформації.

Важливим аспектом конструювання інтегрованих завдань є врахування вікових особливостей учнів та їхніх індивідуальних потреб і можливостей. Це дає змогу створювати цікаве та стимулююче навчальне середовище, що сприяє активній участі учнів в освітньому процесі та розвитку їх ключових компетентностей.

Розробляючи систему інтегрованих завдань, важливо враховувати особливості дітей цифрового покоління та передбачати оптимальне поєднання різних форм навчання: індивідуальної, групової та фронтальної. Водночас, варто використовувати методи інтерактивного навчання, які залучають учнів до діалогу, дискусій та співпраці.

Використання у конструюванні інтегрованих завдань візуальних засобів, таких як фотографії, малюнки, історичні реконструкції, історичні карти, відео, графіки та інші візуальні матеріали, допомагає зробити навчальний матеріал більш доступним та зрозумілим для дітей цифрового покоління.

Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів проблеми конструювання та використання інтегрованих завдань на уроках предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі. Подальших досліджень потребує визначення видів інтегрованих завдань та критеріїв оцінювання розв'язання інтегрованих завдань, оскільки вони зазвичай охоплюють різні сфери розвитку суспільства та можуть містити матеріал інших навчальних предметів і курсів, тому потребують комплексного аналізу з боку вчителя.

Використані джерела

- Арцишевська, М. Р., & Арцишевський, Р. (2007). Інтеграція змісту освіти: монографія. Луцьк: Вежа.
- Баханов, К. О. (2007). Теоретико-методичні засади трансформації сучасної шкільної історичної освіти [Неопубл. дис. д-ра пед. наук]. Інститут педагогіки НАПН України.
- Власов, В. С. (2014). Методика проведення практичних занять у 6 класі. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*, (9), 16–34.
- Возна, З., & Ремех, Т. (2022). Інтегровані курси з історії та громадянської освіти для 5 класу: теоретико-змістовий аналіз. *Український Педагогічний журнал*, (1), 40–52. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-40-52>
- Гром'як, М., & Федчишин, О. М. (2019). Інтегровані завдання як засіб формування ключових компетентностей учнів. У *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії. Біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи*, 167–170.
- Державний стандарт базової середньої освіти, Постанова Кабінету міністрів України №898 (2020) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п#n16>
- Десятов, Д. Л. (2010). Методика використання пізнавальних задач у навчанні історії середніх віків. Київ: Основа.
- Засекина, Т. (2020). Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка.
- Засекина, Т. М. (2021). Дидактичні засади реалізації інтегративного підходу в шкільній природничій освіті [Неопубл. дис. д-ра пед. наук]. Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка.
- Клепко, С. (1998). Інтегративна освіта і поліморфізм знання: монографія. Київ–Полтава–Харків: ПОІПОПП.
- Малієнко, Ю. (2021). Інтеграція як концепт сучасного підручникотворення. *Проблеми сучасного підручника*, (27), 123–131. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-123-131>
- Маринівська, О. (2014). Інтегроване навчання: технологічний аспект. *Рідна школа*, (4/5 (квітень–травень)), 32–36.
- Мороз, П. В., Мороз, І. В., & Моцак, С. І. (2022). Досліджуємо історію і суспільство. Інтегрований курс. Київ: Педагогічна думка.
- Мороз, П., & Мороз, І. (2018). Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».
- Мороз, І. (2021). Сутність інтегративного підходу навчання історії. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи»*, 135–138.
- Мороз, П. В. (2019). Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс): підруч. для 6-го кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Педагогічна думка.
- Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2021). Інтегроване навчання історії в 5–9 класах: стан практики та перспективи. *Український педагогічний журнал*, (3), 66–77. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/226/179>
- Мороз, П., Мороз, І., & Власов, В. (2021). Історія України в джерелах. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».
- Пометун, О., & Гупан, Н. (2022). Методологія створення інтегрованого курсу з історії та громадянської освіти для 5-го класу. *Проблеми сучасного підручника*, (28), 115–132. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-115-132>
- Пометун, О., Ремех, Т., Малієнко, Ю., & Мороз, П. (2021). *Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9>

klas.NUSH-poetap.z.2022/Hromad.ta.istor.osv.hal/Doslidzhuyemo.istoriyu.susp.5-6-kl.intehr.kurs.Pometun.ta.in.14.07.pdf

Пушкарьова, Т. О., & Топузов, О. М. (2019). Інтегративно-діяльнісна педагогіка: монографія. Київ: Педагогічна думка.

Савченко, О. (2020). Система міжпредметних завдань на уроках літературного читання: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ».

References

- Arcy`shevs`ka, M. R., & Arcy`shevs`ky`j, R. (2007). Integraciya zmistu osvity` : monografiya. Lucz`k: Vezha. (in Ukrainian).
- Baxanov, K. O. (2007). Teorety`ko-metody`chni zasady` transformaciyi suchasnoyi shkil`noyi istoriy`chnoyi osvity` [Neopubl. dy`s. d-ra ped. nauk]. Insty`tut pedagogiky` NAPN Ukrayiny`. (in Ukrainian).
- Vlasov, V. S. (2014). Metody`ka provedennya prakty`chny`x zanyat` u 6 klasi. Istoriya i suspil`stvoznavstvo v shkolax Ukrayiny` : teoriya ta metody`ka navchannya, (9), 16–34. (in Ukrainian).
- Vozna, Z., & Remex, T. (2022). Integrovani kursy` z istoriyi ta gromadyans`koyi osvity` dlya 5 klasu: teorety`ko-zmistovy`j analiz. Ukrayins`ky`j Pedagogichny`j zhurnal, (1), 40–52. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-40-52> (in Ukrainian).
- Gromyak, M., & Fedchy`shy`n, O. M. (2019). Integrovani zavdannya yak zasib formuvannya klyuchovy`x kompetentnostej uchniv. U Pidgotovka majbutnix uchy`teliv fizy`ky`, ximiyi. Biologiyi ta pry`rodney`chy`x nauk u konteksti vy`mog Novoyi ukrayins`koyi shkoly`, 167–170. (in Ukrainian).
- Derzhavny`j standart bazovoyi seredn`oyi osvity`, Postanova Kabinetu ministriv Ukrayiny` # 898 (2020) (Ukrayina). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-р#n16> (in Ukrainian).
- Desyatov, D. L. (2010). Metody`ka vy`kory`stannya piznaval`ny`x zadach u navchanni istoriyi serednix vikiv. Ky`yiv: Osnova. (in Ukrainian).
- Zasyekina, T. (2020). Integraciya v shkil`nij pry`rodney`chij osviti: teoriya i prakty`ka: monografiya. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).
- Zasyekina, T. M. (2021). Dy`dakty`chni zasady` realizaciyi integraty`vnogo pidxodu v shkil`nij pry`rodney`chij osviti [Neopubl. dy`s. d-ra ped. nauk]. Poltavskiy` nac. ped. un-t im. V.G. Korolenka. (in Ukrainian).
- Klepko, S. (1998). Integraty`vna osvita i polimorfizm znannya: monografiya. Ky`yiv–Poltava–Xarkiv: POIPOP. (in Ukrainian).
- Maliyenko, Yu. (2021). Integraciya yak koncept suchasnogo pidruchny`kotvorennya. Problemy` suchasnogo pidruchny`ka, (27), 123–131. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-123-131> (in Ukrainian).
- Mary`novs`ka, O. (2014). Integrovane navchannya: texnologichny`j aspekt. Ridna shkola, (4/5 (kviten`–traven`)), 32–36. (in Ukrainian).
- Moroz, P. V., Moroz, I. V., & Moczak, S. I. (2022). Doslidzhuyemo istoriyu i suspil`stvo. Integrovany`j kurs. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).
- Moroz, P., & Moroz, I. (2018). Doslidny`cz`ka diyal`nist` uchniv u procesi navchannya vsesvitn`oyi istoriyi v osnovnij shkoli: metody`chny`j posibny`k. Ky`yiv: TOV «KONVI PRINT». (in Ukrainian).
- Moroz, I. (2021). Cutnist` integraty`vnogo pidxodu navchannya istoriyi. Kompetentnisno oriyentovane navchannya: vy`kly`ky` ta perspekty`vy` : zbirny`k tez III Vseukrayins`koyi naukovoproakty`chnoyi internet-konferenciyi «Kompetentnisno oriyentovane navchannya: vy`kly`ky` ta perspekty`vy`», 135–138. (in Ukrainian).
- Moroz, P. V. (2019). Vsesvitna istoriya. Istoriya Ukrayiny` (integrovany`j kurs): pidruch. dlya 6-go kl. zakladiv zagal`noyi seredn`oyi osvity`. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).
- Moroz, P. V., & Moroz, I. V. (2021). Integrovane navchannya istoriyi v 5–9 klasax: stan prakty`ky` ta perspekty`vy`. Ukrayins`ky`j pedagogichny`j zhurnal, (3), 66–77. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/226/179> (in Ukrainian).
- Moroz, P., Moroz, I., & Vlasov, V. (2021). Istoriya Ukrayiny` v dzherelax. Ky`yiv: TOV «KONVI PRINT». (in Ukrainian).
- Pometun, O., & Gupan, N. (2022). Metodologiya stvorennya integrovanoogo kursu z istoriyi ta gromadyans`koyi osvity` dlya 5-go klasu. Problemy` suchasnogo pidruchny`ka, (28), 115–132. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-28-115-132> (in Ukrainian).

- Pometun, O., Remex, T., Maliyenko, Yu., & Moroz, P. (2021). Model`na navchal`na programa «Doslidzhuyemo istoriyu i suspil`stvo. 5–6 klasy` (integrovan`j kurs)» dlya zakladiv zagal`noyi seredn`oyi osvity`. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Hromad.ta.istor.osv.hal/Doslidzhuyemo.istoriyu.susp.5-6-kl.intehr.kurs.Pometun.ta.in.14.07.pdf> (in Ukrainian).
- Pushkar`ova, T. O., & Topuzov, O. M. (2019). *Integraty`vno-diyal`nisna pedagogika: monografiya*. Ky`yiv: Pedagogichna dumka. (in Ukrainian).
- Savchenko, O. (2020). *Sy`stema mizhpredmetny`x zavdan` na urokax literaturnogo chy`tannya: metody`chny`j posibny`k*. Ky`yiv: TOV «KONVI PRINT». (in Ukrainian).

Petro Moroz, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher at the Department of Social Science Education of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Research interests: history teaching methodology, questions of history textbooks, theory and methodology of history research teaching. Author and co-author of more than 90 scientific works, including textbooks and history manuals.

Iryna Moroz, Researcher at the Department of Social Studies of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Research interests: theory and methodology of history teaching, problems of modern school historical education, issues of history textbooks. Author and co-author of more than 30 scientific papers.

FEATURES OF INTEGRATED TASKS IMPLEMENTATION IN “EXPLORING HISTORY AND SOCIETY” INTEGRATED COURSE FOR GRADES 5–6

The article examines the peculiarities of designing and implementing integrated tasks in the “Exploring History and Society” integrated course for students in grades 5–6. It highlights that integrated tasks within the context of learning the integrated course “Exploring History and Society. Grades 5–6” are pedagogically constructed educational problem situations or assignments that involve the comprehensive use of knowledge, skills, and experiences acquired while studying various subjects and personal experiences. The main goal is to develop students’ key competencies, systemic thinking, and comprehensive understanding of events, phenomena, and societal processes throughout different historical periods.

The authors identify the structural components of integrated tasks and provide methodological requirements for their formulation. Emphasis is placed on the necessity of developing a system of integrated tasks that considers the students’ age-specific characteristics and cognitive needs. The article also focuses on the importance of combining various forms of teaching during the implementation of integrated tasks, such as individual, paired, group, and collective work.

Specific examples illustrate the methodological features of designing and using integrated tasks during school lessons of the course “Exploring History and Society.” The authors emphasize the significance of adapting integrated tasks to the age-specific characteristics of digital generation children. This includes the use of interactive teaching methods, visual materials, digital technologies, and resources to enhance students’ perception and understanding of historical and civic education materials.

The article presents an algorithm to assist teachers in designing integrated tasks for the course “Exploring History and Society.” Further research should focus on defining types of integrated tasks and developing criteria for their evaluation, as such tasks encompass several aspects of societal development and often incorporate materials from subjects/courses of other educational domains.

Keywords: integrated tasks, systemic thinking, methodological recommendations, integrated course “Exploring History and Society.”